

НАТО без України

Сьогодні, коли йдеться про відновлення цивілізованих міжнародних правил поведінки держав у Європі, цінності демократії та стабілізацію на континенті, Україна, жодним чином не втрачаючи якості фактору позитивного впливу своїм прикладом на Росію, набула й ваги форпосту цивілізації на кордоні з варварством. НАТО вперто не хоче цього визнавати, повторюючи, що зона відповідальності Альянсу в Європі обмежується кордонами держав-членів. Водночас ця позиція, по суті, побічно легітимізує російську агресію в Україні.

Стор. 8

Російсько-український конфлікт як новий виклик світовій системі безпеки

Брексітизація Європейського Союзу

Сінгапур в АСЕАН (історико-політичний нарис)

Історичні та дипломатичні уроки доктрини Монро для міжнародно-політичного регіону Латинської Америки
Панамський канал, споруджений та повністю підконтрольний США, ставав символом доктрини Монро в політиці та дипломатії, комерції та економіці.

Стор. 48

Національна безпека України: система реалізації

Світова система безпеки, в якій ми живемо, формувалася упродовж кількох століть. Чи відрізняється POST-II-WAR від цієї безпекової схеми, що діє нині?

Схема безпеки міжнародних відносин, що відповідала геополітичним інтересам СРСР і США, впроваджувала біполярне існування, формувала два ідеологічно протилежних табори, дві ідеології і подібно-протилежні економічні схеми. Такий стан розподілу сил зберігався до початку XXI століття. На зміну біполярності прийшла однополярність, яка в силу об'єктивних і суб'єктивних факторів модернізувалася на перехідну ланку поліполярного світу.

Оскільки іншої схеми існування людством поки що не вироблено, застарілу систему міжнародної безпеки і нині значними зусиллями утримують на плаву, хоча її тіснять нові тенденції і сучасні реалії множинності центрів сили. Розхитування, здавалось би, міцної системи безпеки ООН, загострення протиріч і протистоянь – знову ж таки не між блоками, а між окремими державами – доводить, що на порядок денний виходить нова система міжнародних відносин, а, отже, і нова система безпеки, яка стукає у двері палативності, кризами цивілізацій і, що найнебезпечніше, – загрозою нового переділу світу.

Протистояння зі світового рівня перемістилося на регіональний. Проти-

стоять не світові об'єднання, а регіональні союзи; воюють не міждержавні об'єднання, а окремі країни. Причини ті ж самі, мотиви ті ж самі і жакливі наслідки такі ж. Весь цей новий комплекс протиріч увійшов у жорстке протистояння із застарілою схемою світової безпеки, нав'язаною 1945 року.

Оскільки іншого не дано, то жертва міжнародної агресії задля запровадження національної безпеки змушена і сьогодні звертатися до існуючої системи захисту та використовувати вироблені механізми. До таких відносимо: універсальну складову, яку уособлює механізм ООН; регіональну складову, що представляють безпекові структури практично кожного географічного регіону; а також механізм безпеки двосторонніх відносин.

Національна безпека є сукупність довгострокових програмно-цілових установок – військових, економічних, пропагандистських тощо, реалізація яких гарантує країні збереження суверенітету і

національної безпеки. Суверенітет і безпека у даному випадку є взаємопов'язані і взаємозалежні, при цьому суверенітет забезпечує державі її входження до світової спільноти, а сила визначає авторитет суверенної держави в самій спільноті. Отже, національні інтереси України, про що йдеться в законодавчих актах держави, представляють фундаментальні цінності та устремління українського народу.

Національна безпека України спирається на засади незалежного правосуб'єктного існування Української держави.

Основною метою зовнішньополітичної діяльності в реалізації національної безпеки України є збереження унітарності держави, недоторканості та цілісності території, забезпечення економічного розвитку, інформаційної безпеки, захисту прав і свобод людини. Закон України «Про основи національної безпеки України» відповідно до пункту 17 частини першої статті 92 Кон-

ституції України основні засади національної безпеки визначає, як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Таким чином, концепція національної безпеки, а, отже, і її зовнішньополітична складова вибудовуються на тому, що у сучасному світі міць і безпека держави визначається не кількістю зброї, а показниками економічного розвитку, життєвого рівня громадян і здатністю країни створити їм найсприятливіші умови для реалізації своїх можливостей, рівнем освіти та досягненнями в галузі науки і культури.

Світову схему безпеки очолює Організація Об'єднаних Націй (ООН) як універсальна безпекова структура, що мала забезпечувати мирне існування всьому людству згідно з Преамбулою Статуту Організації. ООН є відповідальною за мир і безпеку в усьому світі й сьогодні, має розв'язувати конфлікти та сприяти міжнародному співробітництву. Провідний орган Організації Об'єднаних Націй – Рада Безпеки, постійними членами якої є п'ять провідних ядерних держав, що мають право «вето» (поза іншими, що не мають), – вирішує долю людства. Врешті вдалося розширити склад Ради

Безпеки, однак кількісне збільшення цієї установи країнами-учасниками без права вето не принесло бажаного результату.

Україна як країна, що зазнала військової агресії та анексії територій, у першу чергу звернулася до цієї універсальної безпекової структури за захистом. Хоча наша держава вже мала певний досвід наслідків подібних звернень. Це стосувалося і питання про Крим (1992 р.), належність міста Севастополь (1993 р.), намагання російської сторони анексувати острів Тузлу (2003 р.), анексії Криму (2014 р.).

Анексія Криму, розв'язання війни на Сході України, на жаль, не викликали шаленого обурення всієї світової і, зокрема, європейської громадськості. У багатьох питаннях Україна залишилася сам на сам із територіальною, військовою, економічною і гуманітарною загрозами та вже наявними проблемами. Водночас, необхідно позитивно відзначити заходи США і ЄС, а також низки окремих країн у введенні санкцій, хоча й обмежених, проти Росії, а також інших окремих проявів підтримки нашої держави на двосторонньому рівні. Однак чи є ці заходи повноцінними у боротьбі з

агресією?

Останні події – військове втручання у внутрішні справи України з боку Російської Федерації – це фактичне ведення війни проти України на українській території. Трибуну ООН дипломатичні представники України використали як засіб припинення агресії і як джерело поінформування світової спільноти про події в Україні. Водночас закликали до надання відповідної допомоги нашій державі. Зокрема 22 вересня 2014 р. Міністр закордонних справ України Павло Клімкін ознайомив представників провідних світових інформаційних і телеканалів з останніми тенденціями розвитку ситуації на сході України та окреслив основні пріоритети у роботі вітчизняної делегації на відкритті 69-ї сесії Генеральної асамблеї ООН. Зазначив про важливість Мирного плану врегулювання ситуації на Донбасі Президента України, наголосивши на тому, що основною передумовою досягнення безпекової стабільності у цьому регіоні було і залишається повне виведення звідти російських військ та найманців.

Україна також звернулася до ООН з проханням надання відповідної допомоги у протистоянні агре-

сорові шляхом уведення миротворчого контингенту Організації (ОПМ). Механізм ООН, яким розпоряджаються постійні члени Ради Безпеки Організації, не міг бути задіяним в Україні – і не тільки тому, що Росія має право вето. Отже, механізм залучення можливостей найавторитетнішої універсальної міжнародної організації в Україні запровадити не вдалося, хоча провідні міжнародні організації офіційно визнали присутність російських регулярних військ на території України.

Наступну позицію у світовій схемі захисту посідають регіональні структури безпеки, розташовані практично в кожному регіоні світу та відповідальні за збереження миру і недопущення збройних конфліктів у своїх регіонах. Існують також профільні та міжконтинентальні об'єднання, як трансрегіональна безпекова та військова організація: Північноатлантичний альянс – НАТО і регіональна європейська, що делегувала свої функції Євросоюзу: Західноєвропейський союз – ЗЄС тощо. Ці організації не є вільними у прийнятті відповідних рішень, оскільки за Статутом ООН (глава VIII «Регіональні угоди», статті 51-54) свою діяльність

мають узгоджувати з ООН, їхні дії повинні бути сумісними з цілями і принципами Статуту ООН. У той же час прийняття примусових заходів потребує повноважень Ради Безпеки.

Реалізація механізму регіональної системи безпеки. Часто за лаштунками цього питання залишаються складові самого механізму, який, незважаючи на досвід минулих десятиліть, є доволі забюрократизованим, а, отже, недостатньо дієвим. Як свідчить попередня практика, причина, по-перше, у нестачі необхідних матеріальних засобів, по-друге, у дефіциті досвідчених кадрів. І перше, і друге питання можна було б вирішити завдяки об'єднанню зусиль кількох міжнародних організацій у реалізації відповідних завдань. У масштабних загрозливих подіях слушним вбачається використання потенціалу ООН через залучення контингентів світової організації, що пройшли відповідний вишкіл в Операціях із підтримання миру (ОПМ). В інших випадках, де необхідне застосування «примусу до миру» або «м'якої сили» із замороженням конфлікту, розведенням сторін тощо, виправданим було б застосування оперативних контингентів та інших безпекових можливостей Європейського Союзу. А в умовах гуманітарних операцій, надання медичної та санітарної допомоги, рятувальних заходів було б слушним впроваджувати здобутий досвід Ради Європи.

Такий підхід, з одного боку, сприяв би економізації процесу, а з іншого –

підвищив ефективність діяльності місії ОБСЄ в гарячих точках Європейського континенту. Реалізація завдань за схемою: ООН – ОБСЄ/ЄС – Рада Європи, а в деякі критичні для стабільності регіону моменти – із залученням НАТО, виробило б систему ключових посилок, що сприятимуть успіху.

Моніторингова місія ОБСЄ була залучена до розв'язання кризи в Україні. За європейську безпеку високу відповідальність несе Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) – найбільша у світі організація, що опікується питаннями безпеки Європейського регіону, проводить роботу зі збереження миру, демократії та стабільності на території з населенням понад мільярд осіб. На сьогодні ОБСЄ об'єднує 57 держав-учасниць Європи, Північної Америки та Азії. Операції ОБСЄ передбачають посилення в регіон конфлікту груп військових спостерігачів або спеціальних військових сил з підтримання миру. Особливий склад для участі в операціях ОБСЄ з підтримання миру надається окремими країнами-членами. Операції можуть бути проведені у випадку виникнення конфліктів як між країнами-учасницями, так і в самих країнах. Основні задачі операцій з підтримання миру полягають у контролі за припиненням вогню, нагляді за виведенням військ, наданні підтримки у дотриманні законності і порядку, наданні гуманітарної допомоги тощо.

Чи є ефективною діяльність ОБСЄ в Україні? На це питання відповідають українські експерти:

«...врегулювання конфлікту на сході України стане тестом на ефективність діяльності ОБСЄ...».

Безпековий вимір євроінтеграційного процесу. Зі створенням спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗБП) європейське політичне співробітництво отримало подальший інституційний розвиток. СЗБП і нині передбачає координацію дій держав у сфері зовнішньої політики і політики безпеки. Відповідно до ст. 17 Договору про ЄС СЗБП охоплює на довгострокових умовах розвиток спільної оборонної політики, що за необхідності може перерости у спільну оборону.

Друга опора ЄС – Спільна зовнішня політика і політика безпеки (СЗБП) – відчутно відставала від інших складових європейської інтеграції. На її шляху завжди поставали особливі ускладнення, оскільки кожна держава захищала свій суверенітет. Хоча СЗБП і була визначена Маастрихтським договором, але зосередившись на комплексі економічних питань Маастрихт через глибокі розбіжності його учасників значно обмежив сферу впровадження основних інструментів механізму безпеки. Розподіл функцій з НАТО було оформлено реалізацією концепції створення «Сил, підзвітних ЄС», суть якої – надання Альянсом військових сил за запитом Союзу.

Які перспективи окреслюються перед Україною в площині безпеки і оборони ЄС? На наше переконання, це можлива участь національних військових об'єднань у спільних з силами ЄС військових

об'єднаннях, поліцейських формуваннях, а також в транспортній авіації.

Україна вже на практиці довела свою спроможність бути вагомим контрибутором стабільності і безпеки на європейському континенті. Про це свідчить і участь українських миротворців у Поліцейській місії ЄС у Боснії та Герцеговині, використання окремими країнами-членами ЄС українського авіаційного потенціалу. Безпосереднє сусідство з ЄС висунуло перед нашою державою як нові можливості, так і нову відповідальність у справі забезпечення миру та стабільності. Бажано, щоби така відповідальність впроваджувалась на паритетних засадах. Реалізація зазначених питань могла б відбуватися через посилення політичного діалогу і співробітництва у питаннях зовнішньої та безпекової політики, що передбачає продовження діалогу з імплементації Європейської стратегії безпеки, а також поглиблених консультацій між Україною і ЄС щодо врегулювання кризових ситуацій.

Аналіз ситуації, яка склалася навколо нашої держави, свідчить про те, що усталені механізми безпеки, нещодавно ще більш-менш ефективні, сьогодні не можуть замінити комплексний механізм зупинення і покарання агресора. Залишається тільки одна схема захисту – колективний безпековий трансатлантичний механізм, сфера дії якого має розповсюджуватись поза іншими на всі західноєвропейські країни. Однак Північноатлантичний альянс, рушійною силою якого є Сполучені

Штати, не є готовий взяти на себе функцію захисту України. Якщо Україна не отримує такого важеля, їй залишиться покладатися тільки на власні сили, які, на жаль, не зможуть конкурувати з агресивними потенціалом Росії.

Таким чином, зовнішньополітичні механізми забезпечення національної безпеки – система захисту універсальних, регіональних і субрегіональних структур, до яких додається безпекова складова двостороннього співробітництва.

У таких умовах забезпечення національних інтересів України залежить не тільки від внутрішнього стану та здатності протистояти агресорові, а й від спроможності гарантів міжнародного миру забезпечити стабільність і безпеку всіх держав світу незалежно від їхнього рівня розвитку та військового потенціалу, зокрема і у першу чергу України.

Від умілого використання згаданих схем залежить існування держав середнього типу, вони є необхідними для забезпечення безпеки, сталого розвитку, миру і стабільності в регіоні і в світі загалом. Дослідження теоретичних і практичних питань формування таких механізмів, насичення їх дієвими складовими, адекватне спрямування зовнішньополітичних зусиль на досягнення суто прагматичних результатів зумовлене безпрецедентністю комплексу існуючих проблем.

**Людмила
ЧЕКАЛЕНКО,**

*доктор політичних наук,
професор, Дипломатична
академія України при МЗС*